

УДК 215.85:27:930.85

С.М.ГУМЕНЮК (кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства, педагогіки і психології)

Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне

E-mail: mejta@inbox.ru

МІСТИЧНА ПРАКТИКА ІСИХІЇ В УКРАЇНІ НА ЗЛАМІ XVI – XVII ст.

У статті здійснено історико-культурний та релігійно-філософський аналіз практики ісихії в Україні наприкінці XVI – на початку XVII ст. Досліджується містико-аскетичне вчення ісихазму, представниками якого були Іов Желізо (Почаївський), Іов Княгиницький, Іван Вишенський та інші православні аскети.

Ключові слова: ісихазм, православний аскетизм, святоотцівська традиція, острозьке

Вступ

На межі XVI – XVII ст. основним осердям культурного життя на українських землях була Острозька слов'яно-греко-латинська академія. Саме острозьке книжництво найбільшою мірою впливало на формування літературних, релігійних, філософських та морально-естетичних пошуків тих діячів культури, які мали теоантропоцентричний тип світогляду, виплеканий стійкою позицією захисту традиційних східнохристиянських ідеалів. Вагомим було слово тих острозьких книжників, які узгоджували його з містичною практикою ісихазму. Тема є актуальною з огляду на те, що детально не розглядалась під кутом зору ісихастської традиції, більше того, існує загроза інтерпретації досвіду острозьких книжників у світлі язичницького неоплатонізму. Тема ісихазму у історії та культурі Православного Сходу розглядалась Д. Бірюковим, А. Домановським, І. Ісиченком, В. Личковах, О. Сирцовою, С. Хоружим, Т. Целік, В. Шумилом та іншими сучасними науковцями, однак досвід містичної практики ісихії та активна позиція християнських подвижників, які займались полемічною та гомілетичною творчістю на сьогодні залишається відкритою.

Мета

Отож, метою нашої розвідки є ствердити інтенційну наснаженість творчості творчості Іова Желіза – одного з найвидатніших представників острозького книжництва, Іова Княгиницького, Івана Вишенського та інших книжників, які мали пряме чи опосередковане відношення до Острозького культурного центру, містикою ісихазму, показати їх пряму залежність від православного досвіду ісихії.

Обговорення проблеми

Досвід ареопагітиків знайшов своє продовження у древньому вченні ісихастів. Релігієзнавчий словник тлумачить термін ісихазм (від грецьк. hesychia - «спокій», «безмов'я», «відреченість», «німотність») як містико-аскетичне вчення, що лежить у основі східнохристиянської, православної

чернечої духовності, яке після XIV століття набуло значного поширення серед вітчизняного чернецтва [1, с.134]. Суть ісихазму полягає у тому, що через містичне споглядання у чернечому подвижництві може бути досягнутий вищий рівень пізнання - споглядання сутності речей, бачення нествореного (нетварного) світла, богопізнання. Ісихазм заперечує можливість пізнання Бога з допомогою інтелекту. Ідейними предтечами ісихазму вважаються Макарій Єгипетський та Іоан Лествичник а також Іоан Сирін. Неважко помітити, що містико-аскетичне вчення ісихазму ніяк не узгоджується з схоластичною доктриною західного християнства. Пізньовізантійський ісихазм, теоретиками, якого вважаються святий Григорій Палама та Григорій Синаїт, а популяризаторами на наших землях митрополити Феогност і Кипріан та Гр. Цамблак, був офіційно проголошений у Візантії 14-го століття. Проте, слід зазначити, що теорія і практика ісихазму набуває значно ширшого звучання саме у його візантійському тлумаченні.

Репрезентантами духовних пошуків у царині православної традиції, котрі мали пряме чи опосередковане відношення до Острозького культурно-освітнього центру були православні подвижники Іов Почаївський, Ісакій Святогорець (Борискович), котрий мав значний духовний досвід, який виніс зі Святої Гори; ієромонах Кипріан – знаменитий перекладач з грецької на церковнослов'янську мову творів Макарія Єгипетського, Іов Борецький, ієромонах Афанасій – спадкоємець святоафонських духовних традицій, Ісайя Балабан – Уневський архімандрит, сподвижник Іова Княгиницького, ігумен Герасим Угорницький; Лонгин Карпович – архімандрит Святодухівського монастиря, ієромонах Флавіан Касянович, ієромонах Іларіон; Іов Княгиницький – схимник з багаторічним Святогорським досвідом, засновник Скиту Манявського, відомого згодом як «іночеська академія», автор негативної рецензії на твір «Зерцало богословія» Кирила-Транквіліона Ставровецького за його гуманістично-реформаційні ідеї; Іоанн Вишенський, найвідоміший полеміст, що більше сорока років провів у чернечому послузі на о.Афон. Ігнорувати ці імена неможливо, як неможливо також не помітити, що смислотворчим осердям для них було християнське православне подвижництво, яке, за вдалими визначенням О.Корнецової, у сцієнтистській раціоналістичній і прагматичній новоєвропейській культурі часто оцінювалось зневажливо як обскурантизм чи втеча від світу. Однак, сучасна дослідниця зазначає, що подвижники, спираючись на святоотцівський аскетичний досвід, є носіями істинного духовного просвітительства, адже і душею, і розумом ісихаст прагне отримати знання і про світ, і про речі. Для нього молитва – це шлях до спілкування з Творцем, вона має глибоке гносеологічне значення і у містичному спогляданні відкриває для подвижника те, що святоотцівська традиція називає «знанием логосов вещей», тобто їх трансцендентний сенс [2, с.344].

Прикметно, що найголовнішими осередками життя України, що впливали на зміст культурницької та політичної боротьби у той час були православні монастирі, серед яких найпомітніші у нашому історичному

контексті Скит Манявський, Дерманський та Дубенський Хрестовоздвиженський монастирі. Слід зазначити, що визначний вітчизняний дослідник філософської думки аналізованого періоду Є.Гринів налічує у литовсько-руському регіоні 314 православних монастирів, а у двох західних єпархіях – Львівській та Перемиській ще 242 обителі православних аскетів, акцентуючи при цьому нашу увагу на тому, що у 1676 році латинських монастирів на руських землях було вже 408 одиниць, що безперечно свідчить про потужну католицьку експансію на українські землі. Дослідник зазначає, що на тому історичному етапі розвитку саме ченці перебували на передових рубежах культурницьких та ідеологічних змагань. А звідтак окреслюється непересічна роль схимонаха Іова Княгиницького – засновника Скита Манявського, випускника Острозької колегії та преподобного Іова Почаївського, який понад 20 років прожив у Дубні і був ігуменом Хрестовоздвиженського монастиря перед тим як стати ігуменом Почаївської обителі. Якщо роль Скиту Манявського та діяльність Іова Княгиницького в історичних розвідках відтворена хоча б якоюсь мірою, то постать Іова Почаївського дослідниками наукової філософської думки взагалі безпідставно ігнорувалася. Проте, зміст боротьби за збереження духовних традицій був би далеко не повним і не до кінця зрозумілим для наших сучасників, якщо оминати ім'я Іова Почаївського, адже Свято-Почаївська обитель та її ігумен – отець Іов у кінці XVI-го – на початку XVII століть привнесли неоціненний дар у скарбницю української духовності. Передусім, наголосимо на тому, що преподобний Іов біля двадцяти років був духовним наставником князя Василя-Костянтина Острозького. Достеменно відомо, що період ігуменства Іова Желіза у Дубні повністю збігається в часі з періодом князювання Василя-Костянтина Острозького, який мав Дубно своєю резиденцією. Про це згадують М.Максимович, В.Антонович, М.Грушевський, а також церковні історики А.Хойнацький, В.Зелинський та М.Петров. Саме князь Константин Острозький наполягав на тому, аби перевести відомого благочестивим життям інока Іова з карпатського Угорницького Спасо-Преображенського монастиря у Дубенський Хрестовоздвиженський монастир. Тут преподобний Іов був обраний ігуменом та започаткував афонський Студитський устав. Згодом преподобний Іов стає ігуменом Почаївської обителі, де приймає схиму. За свідченням М. Максимовича, «будучи на Київському соборі 1627 року, він підписувався так: «Іоаннь Жельзо, игумень Почаевскій» [3, с.183].

Як стверджує М.Максимович, князь Константин Острозький «був дуже побожним, і строго виконував православні обряди і звичаї своїх предків» [4, с.183]. Від нього ж дізнаємося, що кожен першу седмицю Великого посту князь проводив у цій обителі, молитвою і постом готуючи себе до сповіді та причастя. У Октоїху, виданому у Дерманському монастирі, читаємо наступне: «Иже въ благочестіи сіяющъ пресвѣтльй князь, имъ же и его же ради Богъ, въ настоящихъ и мимошедшихъ обстояніяхъ же и бѣдахъ нашихъ, нас защищаше и утешаше, и достойную чудеси Божества своего силу въ нем во утверждєніе благочестія святого являше; ... его сердце

Гуменюк С.М., 2013

любовию еже о свободе и о миръ православія не угасаетъ, и еже о семь тщатися не перестаетъ» [цит. за 5, с.178, 179].

Саме тут, у Хрестовоздвиженському монастирі, Іов Желізо займається «писанням книг церковних». Збереглося чимало власноручних записів преподобного Іова, які після його канонізації були об'єднані у «Книгу блаженного Іова Почаївського, власною рукою его писанная». Але ця книга не дійшла до нас у тогочасній редакції. Вона складається наполовину з чернеткових записів і різноманітних виписок без назви заголовків та без вказаних джерел, тому достовірно не було відомо що саме належить перу преподобного, а що є виписками та цитатами. Серед повчань слід відзначити бесіди ігумена Іова про «Неділю ваїй», створені за взірцями «Слів» Іоанна Златоустого та Григорія Цамвлака, повчання «... Про відречення від світу та про духовне вдосконалення», що складено на основі одного з уривків 2-ї бесіди Златоустого щодо апостольських послань та уривків з творінь св. Василя Великого; «Повчання про Каїна та Авеля, і заздрість і злобу», на основі виписок із «Златоструя» та «Повчань духовних» Іоанна Златоустого, «Повчання проти п'янства», «Повчання про багатого та Лазаря», «Повчання про терпіння і благохваління і да не тако зело плачемся об умерших» з єдиною невеличкою цитатою зі «Златоструя»; «Повчання про Божество Ісуса Христа», а також повчання «О Божестве и Человечестве Ісуса Христа, Сына Божія, Его воплощении и о Богоматери». Всього збереглося 31 повчання преп. Іова, які, вірогідно, за існуючою монастирською традицією, він, як ігумен, готував для братії монастиря та для паломників. Серед останніх чимало було і «вельмож», тобто людей знатного князівського роду: «многии и нарочитии вельможи страны тоя ради душевныя пользы к нему притекаху» [6, с.30].

Належить звернути особливу увагу на апологетичний щодо православної доктрини зміст повчань «О Пресвятой Троице», про «Божество Ісуса Христа», а також повчання «О Божестве и Человечестве Ісуса Христа, Сына Божія, Его воплощении и о Богоматери». Водночас проповіді, у яких на основі біблійних та святоотцівських джерел викриваються і засуджуються раціоналістичні течії того часу, відрізняються від інших полемічних творів острозьких традиціоналістів тим, що преподобний Іов повністю вибудовує свої повчання лише на святоотцівській та церковній основі, «мінімалізуючи» авторське «я». Саме ця особливість сприяє тому, що богословська думка Іова Почаївського має майже екзегетичний характер, причому з міцним опертям на східну патристику.

Отож, бесіди і повчання преподобного Іова, ігумена Почаївського, духовного наставника князя Костянтина Острозького, проливають нам світло на розуміння острозького традиціоналізму як духовного феномена української морально-релігійної думки. Дослідник життя преподобного Іова ієромонах Досифей, чиє ім'я відоме не лише з агіографічної літератури та церковного передання, де ми дізнаємось про те, що Досифей був ієромонахом, келейником та учнем преподобного Іова Почаївського, а й з документальних свідчень (ЦДІАК у Львові)[7, с.89], повідомляє нам про те, Містична практика ісихії в Україні на зламі XVI – XVII ст.

що як тільки Іван Желізо (мирське ім'я Іова Почаївського) навчився грамоти, то одразу під керівництвом благочестивих батьків почав знайомитися з «високими взірцями морального життя», які він знаходив передусім на прикладах тезоіменитого йому Іоанна Предтечі, а згодом – і у агіографічній літературі, що описувала життя Сави Освященного та Іоанна Дамаскіна. Учень Преподобного Іова Досифей сповіщає нам про те, що Іов турбувався про розповсюдження православних книг серед народу і для цієї мети спеціально тримав у монастирі вправних перекладачів і писарів, і сам «писанием таковых книг упражнялся» [8, с.36].

Проаналізувавши виписки Іова Почаївського із П'ятикнижжя Мойсея, тлумачних книг пророків, святоотцівських настанов із грецького збірника «Пчела», окремих творів Іоанна Златоустого, Іоанна Синайського (Лествичника), Василя Великого (Каппадокійського), Четій-Міней, Прологів, Симеона Болгарського та багатьох збірників святоотцівських повчань і настанов, з певністю можемо зробити висновок про те, що Іов Желізо був для свого часу одним з найосвіченіших «мужів книжних», і користувався неабиякою повагою серед своїх сучасників. А це у свою чергу сприяло зміцненню традиціоналістських морально-релігійних засад творчості Острозького культурно-освітнього центру. Упорядник і редактор «Пчелы Почаевскія» М.Петров вважає, що князь Острозький ніколи не зраджував православ'ю, проте, борючись з протестантами і латинянами він «нерідко користувався для цілей православ'я зброєю ворогів православ'я» [9, с.77] і тому викликав до себе підозру у прихильності до соцініанства чи католицизму. Так, князь Андрій Курбський, особу якого академік П.Саух зараховує як до найближчого станового оточення князя Василя-Костянтина Острозького, та уніатський єпископ Іпатій Потій підозрювали князя у його прихильності до соцініан, а Іоанн Вишенський після смерті князя вважав його мало не католиком. Дослідник О.Хойнацький вважає, що така позиція князя не могла не відобразитися на його стосунках з Іовом Почаївським, зокрема, автор припускає, що князь Острозький міг викликати підозру в істинному служінню православ'ю тим, що брав діяльну участь у з'їздах православних з протестантами з метою об'єднання суспільно-політичних інтересів обох сторін.

Відомо, що на Віленський з'їзд 1599 року князь запросив ігумена Дубенського Спаського монастиря Ісаакія [10, с.77]. Ісаакій Святогорець (Борискович) – учень Олександрійського патріарха Мелетія, ігумен Дерманського монастиря, 15 років перебував на Св.горі Афон. Збереглися деякі його автобіографічні дані з листа до російського патріарха Філарета: «...въ Святей Горе пятнадесять лет сотворих, и оттоль приидохъ съглядати братию мою, у ляхийской земли бѣдствующую от законопреступныхъ унѣатов» [11, с. 84]. Дослідник також припускає, що князь Острозький міг мати певні розходження з Іовом Почаївським в поглядах на облаштування православного чернецтва і у своєму прагненні реорганізувати всі православні монастирі у строго гуртожитські за статутом св. Василя Великого у чому вбачалося наслідування монастирських орденів

католицької церкви і релігійних общин протестантів. Таким чином князь Острозький хотів спростувати думку останніх («єретиків»), які обзивали православних самітників «зверьми дивними», тобто дикими звірами та «скотиною». На звинувачення латинян та протестантів, православний подвижник відповідав цитуванням Іоанна Златоуста про велике значення посту та аскези: «Помысли о блаженном и чудном роде монашествующих. Они убежав от мирского шума, и востекши на вершины гор, и построив кельи в тишине пустыни, как в некоей спокойной пристани, восхотели жить и оставаться на всю жизнь. Зато он (пост) и сделал их из людей ангелами. Да и не одних них, но кто и в городах соблюдает его, всех возводит он на самую высоту любомудрия» [12, с.69]. Далі наводяться приклади старозаповітних пророків Моїсея та Іллі, які, хоч мали багато моральних достоїнств, проте задля «наближення до Бога» вправлялись у аскезітакою мірою, яка була досяжна для людини.

Агіографічна література, присвячена життєпису преподобного Іова, звертає нашу увагу на ще одну грань його моральних якостей – особливо шанобливе ставлення до Іоанна Предтечі, Іоанна Синаїта (Лествичника) та Макарія Єгипетського (Великого). Ця, на перший погляд, дрібна деталь, однак, є дуже показовою. Адже саме ці християнські подвижники прославились завдяки виявам особливої любові до усамітненого «пустельного» життя, яку преподобний Іов «успадкував» від них. Причому, саме Іоанн Лествичник та Макарій Великий вважаються «предтечами», – засновниками та «популяризаторами» ісихазму як містичної течії «мовчальників», головною справою яких вважалось так зване «умное деланіє», тобто безперестанна молитва. У цьому контексті стає зрозумілою турбота Іова Желіза про «Студитський устав», максимально наближений до афонського статуту 971 р., який поєднував правила для «скитствующих», тобто тих, хто проживає у скиту (відлюдників, пустельників) та «общинножителей». І ті, і інші на період Великого посту перебували у безмов'ї, намагаючись приділяти ще більше уваги вдосконаленню внутрішнього чернечого життя. Отже, такий монастирський статут, повинен був стати запорукою практичного осягнення вчення ісихазму, найстрімкішою «вертикаллю» християнського подвижництва, найвищим щаблем Синайської «Лїствици» – символічної драбини сходження грішної людини до Святого Бога, основою якої є «незлобие, пост и целомудрие» [13, с.15].

Маючи добрий намір реорганізувати місцеві монастирі на взірць католицьких, князь не врахував того, що згодом вони набрали подоби монастирського ордену. Цим і скористались католики, які колишні православні монастирі включили в особливий базилянський орден. Про це Іов Желізо, очевидно, і попереджував князя. Саме православний аскет Іов Желізо і узгоджував спільне проживання іноків за Студитським статутом з відлюдництвом. Про це ми дізнаємось з агіографічної літератури, що присвячена цьому вітчизняному подвижнику, і який, на наш погляд, мав неабиякий вплив на стан загального духовного піднесення України не лише

у досліджуваній період, а й у наступні роки. Цю думку підтверджує і той факт, що ігумен Дубенського монастиря Іов Желізо після смерті свого покровителя – князя Острозького, змушений був таємно залишити Хрестовоздвиженський монастир і перебратись у Почаївську, на той час значно менш відому обитель, адже серед латинян та уніатів у нього з'явилося багато ворогів. Так само важливо підкреслити неправомірність висновків деяких дослідників про спільність цього вчення з реформаційними ідеями про безпосередній (буквально: «без посередників»), якими реформатори вважали інститут церкви) зв'язок людини з Творцем. Як відзначалось вище, ісихазм народжується у середовищі східнохристиянських подвижників-монахів, які пройшли за церковними канонами особливі ступені посвячення у ченці. «Ибо по учению преподобных отцов, не все могут вступать в безмолвие, но только обученные и утвердившиеся в монашеском житии, и оказавшиеся благоискусными в духовной брани, и восходящие из общежития, как опытные воины на высшее поприще – на безмолвное житие, которое и считается верхом подвижничества и жительством совершенных» [14, с.229]. Причому, стати ісихастом зовсім не означає припинити зв'язки з церковними таїствами, – навпаки, такі ченці більш строго готували себе до сповіді та причастя: «Когда мы недостойные сподобимся со страхомъ и трепетомъ причаститься божественныхъ и пречистыхъ тайнъ Христа Бога, тогда ниболѣе покажемъ трезвения, хранения ума и строгаго внимания» [15, с.267]. Ісихій, пресвітер Іерусалимський пише про те, що Іісусова молитва має потребу в бадьорості, пильності, «бодрствованіі», «храненіі ума». Цим духовним мистецтвом досконало оволодів й Іов Желізо, адже, як відомо нам з життєпису Досифея – учня і бібліографа ігумена Дубенського Хрестовоздвиженського монастиря, а згодом ігумена «Гори Почаївської», одного з найвизначніших і найдивовижніших православних подвижників, він був «только молчалив, яко тяжце было слышати ино что от него, токмо при каждом деле и движении, аки реку молитву сию из уст его исходящую: Господи Иисусе Христе Сыне Божий, помилуй мя» [16, с. 83]. Випускником Острозької академії, її викладачем та східнохристиянським подвижником був Іов Княгиницький, який після більш як тринадцятирічного святоафонського чернечого досвіду продовжує своє подвижницьке життя аж до прийняття великої схими на батьківщині. Він відомий нам не лише як засновник та реорганізатор монастирів за взірцем Афонського Статуту, а і як активний діяч Дерманської друкарні, автор рецензії на твір «Зерцало богословія» К.-Т.Ставровцецького під назвою «Письмо основателя скитской обители схимонаха Иова..» [17], а також твору «Извещеніє краткое о латинскихъ прелестѣхъ». І. Княгиницький є також перекладачем з грецької на церковнослов'янську мову. На запрошення не менш відомого тогочасного православного подвижника Ісакія Святогорця Княгиницький допомагає йому у справі будівництва та облаштування Дерманського монастиря: «и многимъ тамо на успѣхъ бысть, труждася помагая въ духовныхъ же и телесныхъ и въ друкарни» [18, с.96]. Чернець Іезекеїл (ім'я

Іова Княгиницького у малій схимі) після повернення на Покуття з ініціативи ще одного афонського подвижника, що пильно стежив за «Острозькими Афінами» – Іоанна Вишенського, засновує «іноческую академію» – Скит Манявський. Саме тут згодом удосконалювали свої знання Унівський і Дерманський архімандрит Ісайя Балабан, котрий керував редакційною роботою Острозької друкарні; автор «Палінодії», архимандрит Києво-Печерської Лаври, активний учасник Київського Святоуспенського братства Захарія Копистенський; ігумен Почаївського монастиря Петроній Гулевич-Воютинський та багато інших православних подвижників, які стали окрасою вітчизняної духовної культури. Прикметно, що на Афоні, який і дотепер залишається чернечим осередком православної церкви, Іов Княгиницький, крім ісихастської практики, освоїв грецьку мову, книгодрукування, найкращі взірці православної візантійської полемічної літератури.

Великою мірою проливає світло на зміст та скерування творчої та духовної діяльності Іова Княгиницького його лист, адресований Кирилу-Транквіліону Ставровецькому, відомий під назвою «Письмо основателя Скитской обители схимонаха Иова иеромонаху Кириллу-Транквиллиону, заключающее в себе критический разбор составленного последним «Исповедания веры». Цей лист датований 23 серпня 1619 року. Автор листа вступає у догматичну суперечку з К.-Т. Ставровецьким, ревно намагаючись довести йому необхідність дотримання апостольських настанов та вчення отців церкви Василя Великого, Іоанна Златоустого та Григорія Богослова. Авторитетом для нього є «Отцы и учителя, иже в пръвыхъ пожиша въ пустыняхъ и во скитехъ въ безмолвіи [виділення наше – С.Г.] искушающесея и просвещающесея» [19, с.224]. У «Палінодії» Захарія Копистенського, творі близькому і часовими межами, і духовними орієнтирами до спадщини острозького традиціоналізму, в одному з епізодів йде мова про засновника Скита Манявського: «Был то муж преподобный, в великой схиме нареченный Иов, в малой Иезекииль, в крещении Иоанн, который в святой горе Афонской многи лета в трудах и подвигах иноческих честно прошедши, в отчизный край изволением Божиим завитавши, на предреченном местцу скит заложил, и многи в нем любоподвижныи свои чада, наследники святых оных первых пустынножителей отшельников оставил» [20, сб.856].

Інший дослідник С.Голубев говорить про те, що Іов почав «скитствовати сам и по мале време начаша приходити к нему мнози, яко светилнику на свещнику стоящу» [21, с.228]. Невипадково поспішає до скита Манявського і Іоанн Вишенський, так як і Іов Княгиницький, він прагне «жестачайшаго безмолвнаго жития» [22, с.229]. Доречно буде згадати відстежену С.Хоружим думку про особливий православний енергетизм, яким пронизаний східнохристиянський тип філософії. Причетність людини до Бога не за сутністю, а за енергією є містичним таїнством, яке оберігає ісихазм, названий С.Хоружим практичною антропологією православ'я [23]. Життєвим нервом християнської аскетичної «усвідомлення абсолютної цінності особистого духовного шляху і особистої

духовної свободи» [24, с.17]. Отже, як бачимо, ісихазм пускає глибоке коріння у тогочасний православний ґрунт і по суті стає запорукою збереження східнохристиянської патристичної традиції.

Висновки

Відтак, активна позиція православних аскетів – Іова Желіза, Іова Княгиницького, Іоанна Вишенського, Ісакія Святогорця, які поза усіляким сумнівом мали ісихастський досвід і досвід полемічного письменства, дозволяє нам зробити висновок про його креативну роль у становленні духовної традиції нашого народу. **Перспективи подальших наукових досліджень** - Осмислення сучасних культуротворчих процесів не можливе без ретроспективного аналізу ісихастського досвіду на теренах України, адже містична практика ісихії є осердям традиційної православної культури.

Список використаної літератури:

1. Релігієзнавчий словник / Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії НАН України ; А. Колодний, Б. Лобовик. — К. : Четверта хвиля, 1996. — 389 с.
2. Корнецова О. А. Подвижничество / О. А. Корнецова // Философия : крат. темат. слов. / под ред. Матяш Т. П., Яковлева В. П. — Ростов н/Д., 2001. — С. 343—344.
3. Максимович М. Письма о князьях Острожских / М.А.Максимович // Собрание сочинений : Отдел исторический. — Киевъ: Типография М. П. Фрица, на большой Владимирской, 1876. — Т. 1. — 848с.
4. Там само
5. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576—1636) / І. З. Мицько. — К. : Наук. думка, 1990. — 190 с.
6. Пчела Почаевская // [Изборник назидательных поучений и статей, составленных и списанных прп. Иовом, игуменом Лавры Почаевской (1581- 1651 гг.) изданный в переводе на русский язык по собственноручной рукописи преподобного под редакциею профессора КДА Н. И. Петрова]. — Почаев: Типография Почаевской Успенской Лавры, 1884., — 612с.
7. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576—1636) / І. З. Мицько. — К. : Наук. думка, 1990. — 190 с.
8. Пчела Почаевская // [Изборник назидательных поучений и статей, составленных и списанных прп. Иовом, игуменом Лавры Почаевской (1581- 1651 гг.) изданный в переводе на русский язык по собственноручной рукописи преподобного под редакциею профессора КДА Н. И. Петрова]. — Почаев: Типография Почаевской Успенской Лавры, 1884., — 612с.
9. Там само
10. Там само
11. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576—1636) / І. З. Мицько. — К. : Наук. думка, 1990. — 190 с.
12. Иов. Пчела Почаевская : изборник назидат. поучений и ст., сост. и спис. преподобным Иовом, игуменом Лавры Почаевской (1581—1651 г.) : [изд. в переводе с славян. на рус. яз. по собственноручной рукописи преподобного, под ред. проф. Киев. духов. акад. Н. И. Петрова] : в 2 ч. / Иоанн Железо. — Почаев : тип. Почаев. Успен. лавры, 1884. — 563 с. разд. паг.
13. Там само
14. Иоанн Лествичник. Лествица / Преподобный Иоанн Лествичник. — М. : Сретен. монастырь, 2002. — 368с.
15. Святыя отцы о молитве и трезвении / сост. святитель Феофан Затворник. — К. : Свято-Успен. Почаев. Лавра, 2004. — 478 с.
16. Пчела Почаевская // [Изборник назидательных поучений и статей,

составленных и списанных прп. Иовом, игуменом Лавры Почаевской (1581- 1651 гг.) изданный в переводе на русский язык по собственноручной рукописи преподобного под редакцией профессора КДА Н. И. Петрова]. – Почаев: Типография Почаевской Успенской Лавры, 1884., – 612с.

17. Княгиницкий И. Письмо основателя скитской обители схимонаха Иова к иеромонаху Кириллу Транквилиону, заключающее в себе критический разбор составленного последним «исповедания веры» / Иов Княгиницкий // Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : опыт церк.-ист. исслед. / С. Голубев. — К., 1883. — Т. 1. — С. 218—234.

18. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576—1636) / І. З. Мицько. — К. : Наук. думка, 1990. — 190 с.

19. Княгиницкий И. Письмо основателя скитской обители схимонаха Иова к иеромонаху Кириллу Транквилиону, заключающее в себе критический разбор составленного последним «исповедания веры» / Иов Княгиницкий // Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : опыт церк.-ист. исслед. / С. Голубев. — К., 1883. — Т. 1. — С. 218—234.

20. Памятники полемической литературы в Западной Руси / ред. П. А. Гильтебрандт. — Петербург : [б. и.], 1903. — 1518 с. и стб. разд. паг. — (Русская историческая библиотека, издаваемая Археографическою комиссиею ; кн. 3, т. 19).

21. Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники : (опыт ист. исслед.) / С. Голубев. — К. : Тип. Корчак-Новицкого, 1883. — Т. 1. — 576 с.

22. Там само

23. Хоружий С. С. Диптих безмолвия : аскет. учение о человеке в богослов. и филос. освещении / С. С. Хоружий. — М. : Центр психологии и психотерапии, 1991. — 135 с.

24. Там само

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dictionary of the Religious Science / The Department of Religion of the Institute of Philosophy NAS Ukraine; A. Kolodny, B. Lobovyk. - K.: The Fourth Wave, 1996. - 389 p.

2. O.A. Kornetsova. Asceticism / O. A. Kornetsova // Philosophy: short thematic dictionary /by the edition of T.P. Matias, V.P. Yakovlev - Rostov on/ D., 2001. - P. 343-344.

3. M. Maksymovych Scripture at princes Ostrozhskyh / M.A.Maksymovych // Gathered writings: Historical Division. - Kyev: Typography of M. Fritz, in a big Vladymyrskaya, 1876. - V. 1. – 848p.

4. The same reference

5. I.Z. Mytsko. Ostrog Slavic-Greek-Latin Academy (1576-1636) / I.Z. Mytsko. - K.: Science opinion, 1990. - 190 p.

6. Pochaevska Pchela // [The book of moral writings and articles made and rewritten by St. Iov, who was the igumen of Lavra Pochaevskaya (1581 - 1651 years), issued as a translated variant into Russian language according to the Saint's own manuscript under the edition of professor of the KDA N.I. Petrov]. - Pochaev: Printing of Pochaevska Uspenska Lavra, 1884., - 612p.

7. I.Z. Mytsko. Ostrog Slavic-Greek-Latin Academy (1576-1636) / I.Z. Mytsko. - K.: Science opinion, 1990. - 190 p.

8. Pochaevska Pchela // [The book of moral writings and articles made and rewritten by St. Iov, who was the igumen of Lavra Pochaevskaya (1581 - 1651 years), issued as a translated variant into Russian language according to the Saint's own manuscript under the edition of professor of the KDA N.I. Petrov]. - Pochaev: Printing Pochaevskoy Uspenskoy Lavra, 1884., - 612p.

9. The same reference.

10. The same reference.

11. I.Z. Mytsko. Ostrog Slavic-Greek-Latin Academy (1576-1636) / I.Z. Mytsko. - K.: Science opinion, 1990. - 190 p.

12. Yov. Pchela Pochaevskaya: The book of moral writings and articles made and rewritten by St. Iov, who was the igumen of Lavra Pochaevskaya (1581 - 1651 years) [issued as a translation from Slavic into Russian language according to the Saint's own manuscript under the edition of professor of the KDA N.I. Petrov]: two chapters / Ioann Zhelezo. - Pochaev: print. Pochaev. Uspen. Lavra, 1884. - 563 p.

13. The same reference.

14. Ioann Lestvitchnic. Lestvitsa / Monk Ioann Lestvitchic. - M.: Sretenskiy Monastery, 2002. - 368p.

15. Saint fathers about a prayer and the state of the attention to one's sole / comp. by St. Theophan Zatvornic. - K.: Saint Uspen. Pochaev. Laura, 2004. - 478 p.

16. Pchela Pochaevskaya // [The book of moral writings and articles made and rewritten by St. Iov, who was the igumen of Lavra Pochaevskaya (1581 - 1651 years), issued as a translated variant into Russian language according to the Saint's own manuscript under the edition of professor of the KDA N.I. Petrov]. - Pochaev: Printing of Pochaevskaya Uspenskaya Lavra, 1884., - 612p.

17. I. Knyahynytsky. The letter of the founder of the scit monastery the sckimonk Iov to the ieromonk Kirill Trankvylyon, which include the critical consideration of the compiled by the latter "manifestation of belief" / Yov Knyahynytsky // Kiev metropolit Petro Mohyla and his followers: the experience of clerical and historical researches / S. Golubev. - K., 1883. - V. 1. - P. 218-234.

18. I.Z. Mytsko. Ostrog Slavic-Greek-Latin Academy (1576-1636) / I.Z. Mytsko. - K.: Science opinion, 1990. - 190 p.

19. I. Knyahynytsky. The letter of the founder of the scit monastery the sckimonk Iov to the ieromonk Kirill Trankvylyon, which include the critical consideration of the compiled by the latter "manifestation of belief" / Yov Knyahynytsky // Kiev metropolit Petro Mohyla and his followers: the experience of clerical and historical researches / S. Golubev. - K., 1883. - V. 1. - P. 218-234.

20. Monuments of polemic literature in West Rus /edited by P.A. Hyltebrandt. - St. Petersburg: 1903. - 1518 p. - (Russian Historical Library, issued by the archeographical commission, book 3, V. 19).

21. S. Golubev. Kiev Metropolit Petro Mohyla and his folowers (the experience of the historical researches) / S. Golubev. - K.: Printing of Korczak-Novytsky, 1883. - T. 1. - 576 p.

22. The same reference.

23. S. S. Horuzhiy. Diptych of silence: ascetic teachings about a human in the theological and philosophical light/ S.S. Horujiy. - Moscow: Center of psychology and psychotherapy, 1991. -

135 p.

24. The same reference.

С.М.ГУМЕНЮК

Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно

E-mail: mejta@inbox.ru

МИСТИЧЕСКИЙ ОПЫТ ИСИХИИ НА УКРАИНЕ НА ПЕРЕЛОМЕ XVI – XVII в.

В статье осуществлен историко-культурный и религиозно-философский анализ практики исихии на Украине конца XVI – начала XVII в. Исследуется мистико-аскетическое учение исихазма, представителями которого были Иов Железо (Почаевский), Иов Княгиницкий, Иоанн Вишенский, а также и другие православные аскеты.

Ключевые слова: исихазм, православное подвижничество, святоотеческая традиция, острожские книжники.

S.M.HUMENYUK

National University of Water Management and Natural resources, Rivne

E-mail: mejta@inbox.ru

**MYSTICAL HESYCHIA PRACTICE IN UKRAINE IN THE XVI - XVII
CENTURIES**

The article provides a historical and cultural, religious and philosophical analysis of hesychia practice in Ukraine in the late XVI - early XVII century. The mystical and ascetic knowledge of hesychasm, which had such representatives of Christian culture as Jov Zhelizo (Pochaivskiy), Jov Knyahynytsky, Ivan Vyshenskyi and other Orthodox ascetics, is researched.

Key words: hesychasm, Orthodox asceticism, patristic tradition, Ostrog traditional philosophers.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.13

Прийнята до друку 20.03.13

Рецензент: к.ф.н., доц.. Калюжний В.С.